

О. В. Козинець
o.v.kozynets@npu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6325-4783>

А. Ю. Шевченко
simka786@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4182-2564>

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГОПЕДІЇ В ПЕРСОНАЛІЯХ: ВАЛЕНТИНА ВОЛОДИМИРІВНА ТАРАСУН

У статті проаналізовано та систематизовано інформацію про життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність Валентини Володимирівни Тарасун, доктора педагогічних наук, чинного професора кафедри логопедії та логопсихології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (далі НПУ). Понад 20 років в різний проміжок часу вчена була завідувачкою лабораторіями тифлопедагогіки й логопедії, лабораторією корекційного навчання мовлення дітей молодшого шкільного віку, лабораторією діагностики і психічного розвитку дитини, головною науковою співробітницею лабораторії корекції розвитку дитини з аутизмом Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. Завдяки застосованим емпіричним методам дослідження у статті описано основні етапи становлення Валентини Тарасун як фундаментальної авторитетної педагогині сучасності, виділено та структуровано періоди життєвого й науково-педагогічного шляху вченої, окреслено загальні аспекти її науково-педагогічної діяльності та здійснено короткий огляд її основних наукових та науково-методичних праць. Ключовою, наскрізною темою досліджень науковиці є багаторічна розробка шляхів уніфікації початкового етапу корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями комунікативно-мовленнєвого розвитку з урахуванням результатів психолого-педагогічних, нейропсихологічних і нейробіологічних досліджень. Нею впроваджено в корекційно-розвитковий процес психолого-педагогічні способи стимуляції діяльності ретикулярно-лімбічної формації й розвитку суцесивно-сумільтаних структур головного мозку дитини в діагностичних і корекційно-превентивних цілях. Учена є автором багатьох монографій, підручників, науково-методичних посібників і статей. Одноосібні монографії: «Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку» (1999), «Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями в розвитку» (2008), «Психолого-педагогічна допомога дітям раннього віку з особливостями в розвитку: напрями реалізації» (2012), «Аутологія» (2014). Одноосібні підручники: «Основи теорії і практики логодидактики» (2017), «Аутологія: теорія і практика», (2018). Навчально-методичні посібники: «Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень» (2007), «Технології психічної інтеграції дітей з аутизмом» у 2-х томах (2006, у співавторстві, наук. редактор.), «Концепція розвитку навчання і соціалізації дітей з аутизмом (2004, у співавторстві) та ін.. У 2020 році комплекс публікацій В. В. Тарасун, в який увійшли підручники «Аутологія: теорія і практика», «Теорія і практика логодидактики» та науково-методичний посібник «Нейробіологія навчання й розвитку. Основи психосоматики. Теорія і практика аутології: мультимедійний супровід», були представлені для участі у конкурсі підручників,

навчальних посібників та монографій співробітників університету, що були опубліковані протягом 2016-2020 календарних років викладачами НПУ імені М. П. Драгоманова. В цьому конкурсі вчена виборола третю премію серед представлених професорсько-викладацьким складом робіт освітнього закладу. Також професором В. В. Тарасун розроблена низка навчальних і робочих програм до курсів підготовки студентів напрямку «Логопедія».

Ключові слова: історія української логопедії, періодизація, персоналії, науково-педагогічна діяльність, українські вчені-дефектологи, діти з порушеннями мовлення, логодидактика, аутологія, нейробиологія, нейропсихологія.

Постановка проблеми. З початку становлення України як самостійної держави відбуваються трансформації в усіх галузях, зокрема і в освіті. Проте повноцінні та якісні зміни не можливі без розуміння та усвідомлення надбань минулого й вивчення наукової спадщини вітчизняних вчених. Значної уваги заслуговують дослідження науковців у галузі спеціальної освіти кінця ХХ — початку ХХІ століття. Вивчення та осмислення наукового доробку провідних учених сприяє розвитку та удосконаленню сучасної системи спеціальної та інклюзивної освіти. Дослідження проблеми корекції психофізичного розвитку, навчання й соціалізації дітей з порушеннями мовлення через призму вивчення спадщини науковців свідчить про вагомий потенціал та високий рівень сучасної науки. Звернення до праць дослідників цього періоду дає змогу простежити генезис проблем розвитку освітньої системи та знайти шляхи їхнього подальшого удосконалення. У зв'язку з цим дослідження та ґрунтовний аналіз наукових праць учених другої половини ХХ — початку ХХІ століття в галузі корекційної педагогіки, зокрема в такому її важливому напрямі, як логопедія, залишається актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Звернення до цього періоду значною мірою зумовлене тим, що в цей час відбувався інтенсивний пошук сучасних оригінальних теоретичних та методичних засад, спрямованих на забезпечення діагностики, запобігання та корекції порушень розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні, підготовки корекційних педагогів, розроблялися нові напрями та підходи до роботи в галузі вітчизняної корекційної освіти. Сучасні вчені цієї галузі Т. Берник, Віт. Бондар, Н. Єфіменко, Н. Клишко, О. Козинець, Ж. Ковальчук, С. Корнєв, Є. Линдіна, О. Потапенко, М. Супрун, С. Таранченко, С. Федоренко, В. Шевченко та ін., висвітлюючи діяльність Р. Боскіс, А. Гольдберг, О. Голіченко, О. Дячкова, І. Єременка, С. Заплатної, С. Зикова, Р. Краєвського, І. Моргуліса, М. Савченко, І. Сікорського, І. Соколянського, О. Теплицької, О. Щербини, М. Ярмаченка та ін., звертають увагу на вагомий внесок вчених згаданого періоду в розвиток вітчизняної корекційної педагогіки та спеціальної психології. Їхні роботи сприяли осмисленню теоретико-методологічних засад становлення та розвитку спеціальної освіти упродовж тривалого часу. Високий інтерес дефектологів до спадщини вчених другої половини ХХ — початку ХХІ століття пов'язаний із прагненням дослідників знайти шляхи розв'язання нагальних дискусійних проблем у світлі сучасної науки та повернути в українську спеціальну освіту надбаня вчених минулого, які не були висвітлені раніше.

Серед прогресивних діяльних науковців сучасності багатогранною та визначною є постать **Валентини Володимирівни Тарасун**, доктора педагогічних наук, професора кафедри логопедії та логопсихології НПУ імені М. П. Драгоманова. Ґрунтовне дослідження науково-педагогічної спадщини В. В. Тарасун раніше не здійснювалося. Недостатнє вивчення наукової спадщини вченої та багатовекторність педагогічного досвіду та її діяльності,

значущість наукових напрацювань для сучасної теорії й практики навчання та виховання дітей із порушеннями мовлення та аутизмом зумовили нас обрати цю тему.

Мета статті — здійснити систематизацію та аналіз науково-педагогічного внеску В. В. Тарасун в розвиток української логопедії; окреслити основні етапи й напрями її професійної діяльності: життєвий шлях, передумови, основні чинники формування її педагогічних поглядів; здійснити періодизацію життєвого та наукового шляху вченої.

Виклад основного матеріалу дослідження. Валентина Володимирівна Тарасун, доктор педагогічних наук, професор, є племенистою представницею плеяди сучасних українських вчених в галузі спеціальної освіти. З 2013 року й по нині вона працює на посаді професора кафедри логопедії та логопсихології факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

У період з 1985 по 2013 рр. В. Тарасун працювала в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України на різних посадах: старшого наукового співробітника, завідувачки лабораторії тифлопедагогіки й логопедії, завідувачки лабораторії корекційного навчання дітей з порушеннями мовлення, завідувачки лабораторії діагностики й психічного розвитку дитини, головного наукового співробітника інституту лабораторії корекції розвитку дитини з аутизмом. Вартий уваги той факт, що у 1990 — 2000 рр. Валентина Володимирівна працювала за сумісництвом провідним науковим співробітником лабораторії психодіагностики Інституту психології НАПН України. У це ж десятиліття професорка, як науковий консультант з проблеми організації та методичного забезпечення логопедичної допомоги дітям з особливостями в розвитку, плідно співпрацювала з Управлінням дитячими дошкільними закладами м. Славутича Київської області (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Валентина Тарасун народилася на Київщині 1 серпня 1945 року в мальовничому селі Королівка. Оскільки батьки майбутньої науковиці в той час працювали в Києві, то певний час раннього дитинства дівчинка проживала з бабусею в селі, де у 1951 році пішла до першого класу місцевої школи. Незабаром батьки отримали квартиру в столиці й забрали дочку до себе в м. Київ. Своє навчання Валентина Володимирівна продовжила в загальноосвітній школі №140 Святошинського району міста Києва¹, яку в 1963 році успішно закінчила. Літні канікули вона, зазвичай, проводила в бабусі в селі. Багато теплих спогадів у Валентини Володимирівни залишилося про дитячі роки, які пройшли у Королівці. Так, наприклад, з 12 років юна Валентина з радістю з подругами щоліта збирала в полі льон. А ще приємніше, згадує Валентина Володимирівна, було те, що якимось за зароблені гроші батьки купили їй пухнасті білий шарфик, шапочку й рукавички (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

Згадуючи шкільні роки, вчена говорить, що школа загалом та її клас, зокрема, за рівнем підготовки на той час були дуже сильними у м. Києві. Про це свідчить факт, що в їхньому класі майже не було учнів, які навчалися на трійки, а в рейтингу за рівнем знань їхній клас знаходився на другому місці серед середніх, а потім старших класів м. Києва та носив назву «клас комуністичної праці». У цей повосенний час в класі з Валентиною Володимирівною навчалось багато дітей-сиріт, які втратили батьків під час Другої світової війни. Клас був і залишився до цього часу дуже дружним: його випускники до нападу росії на Україну систематично зустрічалися, відмічаючи різні ювілейні дати (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

Під час шкільного навчання майбутня педагогиня найбільше захоплювалася вивченням геометрії, української мови й літератури, дуже цікавилась астрономією. Під час розмови з вченою, на запитання Анни

¹ Нині у приміщенні в минулому загальноосвітньої школи знаходиться спеціальна школа-інтернат I-III ступенів № 15 Святошинського району м. Києва.

Шевченко, ким вона мріяла стати в дитинстві та чи думала, що трудова діяльність буде пов'язана з корекційною педагогікою, Валентина Володимирівна відповіла, що її однокласники «були впевнені, що вона буде майбутнім модельєром, тому, що однокласницям весь час малювала фасони одягу на пошив». А сама дівчина в шкільні роки бачила себе журналісткою. Такої ж думки була й її вчителька української мови й літератури Олександра Дмитрівна Ромашко, оскільки Валентині завжди легко давалися творчі завдання (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

Проте сама доля молоду Валентину підштовхувала до того, аби вона пов'язала своє життя з дефектологією. Коли майбутня вчена навчалася в старших класах, її сім'я переїхала в нову квартиру, в будинок, де проживало багато викладачів, які працювали в той час у КДПІ імені О.М. Горького². Товариська Валентина заприятелювала з сусідською дівчинкою, батько якої працював на дефектологічному факультеті. Він і переконав Валентину Володимирівну вступати туди, хоча дівчині навіть назва факультету не подобалася. Проте, коли ознайомилася з програмою для вступників в Педагогічний інститут імені О. М. Горького, то дефектологічний факультет її дуже зацікавив (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

Науково-педагогічна діяльність В.В. Тарасун розпочалася у 1964 році зі вступу до КДПІ імені О. М. Горького на дефектологічний факультет, який вона заочно закінчила у 1969 році. Паралельно з навчанням, працювала вихователем у дитячому садку, потім — піонервожатою в одній із київських шкіл. Згодом батько її подруги повідомив про вакантне місце лаборантки на дефектологічному факультеті КДПІ імені О. М. Горького й запропонував перейти працювати на кафедру дефектології дефектологічного факультету. Валентина Володимирівна неохоче зголосилася там працювати, проте невдовзі виявилось, що працювати лаборанткою кафедри було дуже цікаво. Вчена говорить, що ці роки лаборантської праці багато дали їй для подальшого розвитку як науковиці (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Після отримання диплому Валентина Володимирівна Тарасун, працюючи на посаді старшого лаборанта кафедри дефектології Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, вела практичні та семінарські заняття з навчального предмету «Логопедія», про що свідчить запис у трудовій книжці (наказ № 1247 від 03.10.1969) (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Особливо важливою, як зазначила Валентина Володимирівна, була обставина, коли в цей час, разом з доцентом кафедри сурдопедагогіки і логопедії Савченко Марією Аврамівною вони організували прийом дітей, 5-10 осіб на тиждень, що вважалося досить великим навантаженням на логопедичний кабінет, який функціонував на факультеті. Таким чином, на громадських засадах викладачки працювали в логопедичному кабінеті, демонструючи студентам дефектологічного факультету методи й методики проведення логопедичних занять. Цей час, на думку самої вченої, є доволі значущим для неї для подальшого оволодіння теорією й практикою логопедії (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

Згодом Валентина Володимирівна упродовж семи років (1979-1985 рр.) працювала логопедом у загальноосвітній школі № 38 м. Києва, про що свідчить запис у трудовій книжці (наказ № 109.5 від 23.08.1979). Попри те, що на той час в школі в неї було основне місце роботи, логопедія продовжила частково працювати і в логопедичному кабінеті КДПІ імені О. М. Горького. Працюючи логопедом загальноосвітньої школи, Валентина Володимирівна вступила на заочну форму навчання до аспірантури в Науково-дослідному інституті дефектології у м. Москві, де на той час навчалися всі викладачі дефектологічного факультету КДПІ імені О. М. Горького нинішнього

² Нині — Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

старшого покоління вчених (аспіранти й докторанти) (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021), Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Згадуючи цей однорічний період навчання (у зв'язку з народженням дитини вчена подала заяву на відрухування з аспірантури), Валентина Володимирівна зазначає, що то був один зі щасливіших періодів її життя, як і народження дочки Тетяни, а потім — робота з написання й захисту докторської дисертації. Коли дочці Тетяні (яка нині є кандидаткою юридичних наук) виповнилося два роки, Валентина Володимирівна продовжила роботу над кандидатською дисертацією, провівши низку складних експериментів.

Згодом, під час роботи вчителем-логопедом у ЗОШ № 38 м. Києва Валентині Володимирівні була надана творча дев'ятимісячна відпустка, завдяки якій, вже маючи достатні напрацювання, вона завершила написання кандидатської дисертації з теми: «Шляхи підвищення якості засвоєння рідної мови учнями з тяжкими порушеннями артикуляційного апарату». Успішний захист дисертації відбувся у 1984 році в Науково-дослідному інституті дефектології в м. Москва.

Після захисту кандидатської дисертації вчену запросили працювати в Інститут педагогіки АПН України, на базі якого згодом був створений Інститут дефектології АПН України. У 1985 році Валентина Володимирівна Тарасун призначена на посаду старшого наукового співробітника лабораторії сурдопедагогіки і логопедії, про що свідчить запис у трудовій книжці вченої (наказ № 288 від 11.09.1985р.) (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова). В інституті педагогіки АПН України, а потім в інституті дефектології АПН України, вчена працювала близько 20 років (1984-2013 рр.). У 1992 році Валентина Володимирівна обійняла посаду завідувачки лабораторії сурдопедагогіки й логопедії, про що свідчить запис у трудовій книжці (наказ №819 від 01.09.1992р.) (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

У 1996 році дослідниця стала завідувачкою лабораторії корекційного навчання мовлення дітей молодшого шкільного віку (наказ № 17к від 07.05.1996р.), а в 2000 році — переведена на посаду завідувачки лабораторії діагностики і психічного розвитку аномальної дитини (наказ № 55-К від 21.08 2000). Водночас вона продовжила роботу за сумісництвом в КДПІ імені О.М. Горького на посаді професора кафедри логопедії, а також за сумісництвом працювала в Інституті психології АПН України.

У 1999 році в Інституті дефектології АПН України (м. Києва) Валентина Володимирівна захистила докторську дисертацію з теми: «Психолого-педагогічні основи превентивного навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку». Для завершення й оформлення дисертаційної роботи вченій була надана дев'ятимісячна творча відпустка. За цей час кропіткої щоденної праці науковиця опрацювала вже зібраний великий обсяг потрібних експериментальних матеріалів і завершила написання докторської дисертації. У Бюлетені ВАК України за 2000 рік докторська дисертація Валентини Тарасун була відмічена як така, що має новизну і високу теоретичну та практичну значущість (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021)).

У 2013 році Валентина Володимирівна повністю перейшла працювати в НПУ імені М. П. Драгоманова на кафедру логопедії, де й працює по нині. На кафедрі логопедії та логопсихології факультету спеціальної та інклюзивної освіти професорка викладає розроблені авторські курси з навчальних дисциплін: «Теорія і практика аутології» [7], «Нейробіологія навчання й розвитку», «Основи психосоматики» [5], «Актуальні проблеми гри дошкільника», «Науковий семінар зі спеціалізації». До цих курсів професоркою розроблені якісні типові та робочі програми, зміст лекційних, практичних, семінарських і лабораторних занять, завдання для самостійної роботи

студентів, тестові завдання та контрольні роботи для проведення моніторингу якості знань студентів, контрольних питань і білетів до курсових і державних екзаменів. До всіх навчальних курсів професоркою розроблено ґрунтовний мультимедійний супровід. Розроблено технології модульно-рейтингового навчання програмових дисциплін «Теорія і практика аутології», «Нейробиологія навчання і розвитку дитини» з визначенням послідовності засвоєння навчального матеріалу логічно обґрунтованими модулями. Підготовлено картки забезпечення дистанційного навчання з навчальних дисциплін «Актуальні проблеми гри дошкільника», «Нейробиологія розвитку і навчання»; «Основи теорії і практики аутології»; розроблено і реалізовано дистанційні навчальні курси для студентів денної і заочної форми навчання з навчальних дисциплін, що викладаються професоркою (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021).

У різні роки (2004-2022 рр.) В. В. Тарасун була членом спеціалізованих вчених рад Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, Національного педагогічного університету імені Драгоманова, Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021).

Під час інтерв'ювання професор В. В. Тарасун поділилася спогадами: «Довгий час я досліджувала важливі питання в галузі логопедії, потім вивчала проблеми теорії й практики нейропсихології, тепер вивчаю актуальні проблеми нейробиології. Ці науково-методичні пошуки були і є спрямованими на знаходження шляхів інтенсифікації процесу корекції мовленнєво-мисленнєвого розвитку дитини дошкільного і молодшого шкільного віку. Наука — динамічна, і, як усе у світі, не залишається незмінною», — говорить учена. На підтвердження своїх слів Валентина Володимирівна додає: «Ще у 1984 році в кандидатській дисертації я обґрунтовувала запровадження в спеціальній освіті дванадцятибальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів. Мене критикували за таку пропозицію. Проте пройшов час і в освіті відбулися зміни, зокрема й у системі оцінювання результатів навчання відбувся перехід на дванадцятибальну систему. В період написання докторської дисертації (кінець 90-х років минулого століття) я стверджувала, що з метою забезпечення корекційно-превентивної спрямованості розвитку, навчання й соціалізації дітей з тяжкими порушеннями мовлення в логопедичній роботі потрібно застосовувати не тільки психолого-педагогічні методи, а й методи нейропсихології. На це мені відповідали, що в логопедії є свої завдання, є успішно розроблені психолого-педагогічний і психолінгвістичний підходи. А на сьогодні уже вчорашнім днем стає й нейропсихологічний підхід. Нині ж, коли я вивчаю теоретичні і практичні проблеми нейробиології, то впевнена, що результати нейронаук вкрай необхідно інтенсивно застосовувати в логопедичній роботі вже зараз, бо через певний проміжок часу і цей науковий підхід буде вчорашнім днем» (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021).

І сьогодні Валентина Володимирівна бере активну участь у роботі науково-практичних конференцій, міжнародних та всеукраїнських, виступає на пленарних засіданнях, зокрема за останні роки її доповіді були представлені на II-й Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми навчання, виховання та корекції розвитку дітей з аутистичними та інтелектуальними порушеннями в інклюзивних закладах освіти» (2018), на III-й Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень» (2019) тощо.

Професор В. В. Тарасун здійснює наукове керівництво роботою аспірантів, магістрантів та бакалаврів кафедри. Під її науковим керівництвом захистили кандидатські дисертації М. В. Шевченко, І. В. Артемчук, Н. С. Гаврилова, О. І. Мякушко, Т. В. Скрипник, О. П. Таран, О. Б. Аль-Мряят та докторську дисертацію

Т. М. Дехтяренко в галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології. Також Валентина Володимирівна керує написанням магістерських і бакалаврських робіт студентів кафедри логопедії та логопсихології стаціонарної й заочної форми навчання (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021).

До організаційної роботи Валентини Володимирівни належить здійснення первинної акредитаційної експертизи освітньої діяльності зі спеціальності «016 Спеціальна освіта» галузі знань «01 Освіта / Педагогіка» освітнього ступеня «бакалавр» в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті та освітньо-професійної програми зі спеціальності «016 Спеціальна освіта» за другим (магістерським) рівнем у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка тощо (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Також професоркою здійснена наукова експертиза докторських і експертиза та опонування кандидатських та докторських дисертацій, представлених для захисту у спеціалізовану вчену раду факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені Драгоманова, у спеціалізовану вчену раду в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та у спеціалізовану вчену раду в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Впродовж своєї науково-педагогічної діяльності професор Валентина Володимирівна Тарасун отримала значну кількість нагород та відзнак, серед яких є: медаль «Ветеран праці» (наказ №444 від 23.12.1986р. рішення Київської міськради від 24.04.1990р.), «Відмінник освіти України» (наказ МОН України №1-к від 04.01.1999р.), Почесна грамота МОН України (наказ МОН України №149 від 27.07.2000р.) та ін. (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

У виступах професорсько-викладацького складу кафедри логопедії та логопсихології дана також висока оцінка її наукової та педагогічної діяльності. Так, зокрема, згідно з матеріалами витягу з протоколу засідання кафедри логопедії та логопсихології НПУ імені М. П. Драгоманова від 30 вересня 2020 р., на якому заслуховувався звіт професора кафедри Тарасун Валентини Володимирівни про стан виконання нею навчально-виховної та наукової роботи, професор С. Ю. Конопляста зазначила, що В. В. Тарасун є прикладом відданості своїй справі, відповідальним і професійним фахівцем, який постійно підвищує свій професійний рівень, знайомиться з новітніми досягненнями в галузі спеціальної педагогіки та психології, нейропсихології, нейробіології. С. Ю. Конопляста зазначила, що В. В. Тарасун своїми дослідженнями розбудувала новий актуальний важливий напрям в галузі логопедії — логодидактику. Охарактеризувала наукову діяльність професора В. В. Тарасун як таку, що має нетрадиційні, глибоко науково обґрунтовані підходи, а навчально-виховну роботу вченої — значущою для підвищення якості вищої освіти студентів та розширення напрямків фахової підготовки майбутніх логопедів (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021).

Відповідно до матеріалів витягу з протоколу засідання кафедри логопедії та логопсихології завідувачка кафедри логопедії та логопсихології професор С. В. Федоренко при аналізі навчально-виховної та наукової роботи професора В. В. Тарасун високо оцінила результати вченої, відмітивши опубліковані змістовні підручники, навчально-методичні праці й статті, які широко застосовуються в навчальному процесі як у викладацькій діяльності самої Валентини Володимирівни, так і інших членів кафедри. Важливими, на переконання проф. С.В. Федоренко, є високі показники індексу цитування робіт Гірша автора (14/22) серед спільноти науковців корекційної педагогіки та спеціальної психології як України, так і зарубіжних країн. (Нині цей показник становить 17/25 — прим. авторів).

Професор Д. І. Шульженко відзначила важливу роль та високе значення підручників і монографій, навчальних та методичних посібників професора В. В. Тарасун і загалом праць цього автора як важливого компонента змісту вищої освіти студентів майже всіх кафедр факультету спеціальної та інклюзивної освіти. Професор Д. І. Шульженко зазначила, що, викладаючи «Спеціальну психологію», викладачі факультету рекомендують студентам публікації професорки як найбільш авторитетного та фахового автора методик освіти дітей з тяжкими порушеннями мовлення та аутизмом, впроваджених в інклюзивному навчальному середовищі. Також професор Д. І. Шульженко висловила думку про те, що В. В. Тарасун створила велику кількість якісного науково-методичного матеріалу з метою підготовки студентів до професійної діяльності. На її думку, Валентина Володимирівна є відомим автором інновацій у вищій освіті, наукових концепцій та навчальних програм. Нею захоплюються студенти й аспіранти, а викладачі і вчені вважають її визначною особистістю (Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Професор М. К. Шеремет, декан факультету спеціальної та інклюзивної освіти відзначила своєчасність, оперативність та високу якість підготовки професора В. В. Тарасун до викладацької діяльності, особливо стосовно започаткування нею матеріалів мультимедійного супроводу навчальних дисциплін, що повністю відповідає вимогам МОН України щодо діджиталізації як широкого забезпечення змін в сфері освіти і науки, пов'язаних з використанням цифрових технологій. Професор М. К. Шеремет висловила думку про високе теоретичне та практичне значення й новизну науково-педагогічної діяльності В. В. Тарасун.

Доцент кафедри логопедії та логопсихології В. В. Тищенко, особливо відзначає те, що кожна нова наукова праця професорки є подією в галузі спеціальної освіти. Основні та невід'ємні риси цих робіт — це ґрунтовність, інноваційність, комплексність, неупередженість наукового погляду. Валентина Володимирівна завжди на вістрі найскладніших та найактуальніших проблем теорії й практики спеціальної педагогіки та вищої школи

Доцент І. С. Марченко характеризує Валентину Володимирівну Тарасун як глибоко професійну, працездатну, відповідальну людину, вимогливу у професійній діяльності до себе, до колег та студентів. Водночас її заняття викликають жвавий інтерес у студентів, вона завжди консультує та надає допомогу у вирішенні складних питань усім, хто цього потребує. І. С. Марченко вважає професора В. В. Тарасун доброзичливою, чуйною людиною, яку поважають і цінують колеги та студенти.

Сама ж професорка Валентина Тарасун стверджує: «Єдине, що треба від себе вимагати — якомога ретельніше та із захопленням вивчити теорію, оскільки немає нічого практичнішого за хорошу теорію» (Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун (2021). Своїми вчинками, поглядами, всім своїм прикладом, вчена доказує, що кропітка праця, серйозне й відповідальне ставлення до себе та до будь-якої роботи приносять свої результати у вигляді досягнень поставлених цілей та визнання.

Коло наукових інтересів В. В. Тарасун. Формуванню наукової особистості вченої сприяв стрімкий розвиток логопедії другої половини ХХ століття, її знайомство з провідними дефектологами тих часів. Як зазначалося вище, Валентина Володимирівна наполегливо та сумлінно працювала. Вона досить швидко написала кандидатську дисертацію, при цьому не навчаючись в аспірантурі. У 1984 році успішно захистила її зі спеціальності 13.00.03 — корекційна педагогіка. У 1999 році, також не навчаючись в докторантурі, захистила докторську дисертацію з цієї ж спеціальності.

Ключовою темою досліджень останніх років В. В. Тарасун є розробка шляхів уніфікації початкового етапу

корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями комунікативно-мовленнєвого розвитку. Дослідження проводяться з урахуванням вітчизняних та закордонних психологічних, нейропсихологічних і нейробіологічних наукових досліджень (5-12).

Валентина Володимирівна є автором понад 250 наукових та навчально-методичних праць, в тому числі: одноосібних монографій, підручників, навчально-методичних посібників, навчальних програм, статей. Підручники, навчально-методичний посібники й статті представлені в репозитарії НПУ імені М. П. Драгоманова, в інтернет-мережі, в Гугл академії цитування (показник індексу Хірша науковиці на жовтень 2022 року — 17/25) та в бібліотеках України.

Матеріали багатьох публікацій впроваджені в навчальний процес кафедри логопедії та логопсихології НПУ імені М. П. Драгоманова та корекційно-розвитковий процес спеціальних освітніх закладів, а також в навчальний процес інших кафедр факультету спеціальної та інклюзивної освіти та кафедр факультетів інших університетів України.

Професором В. В. Тарасун опубліковані: *одноосібні монографії*: «Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку», (1999), «Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями в розвитку», (2008), «Психолого-педагогічна допомога дітям раннього віку з особливостями в розвитку: напрями реалізації», (2012), «Аутологія», (2014); *одноосібні підручники*: «Основи теорії і практики логодидактики» (2017), «Аутологія: теорія й практика», (2018); *навчально-методичні посібники*: «Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень», (2007), «Технології психічної інтеграції дітей з аутизмом» у 2-х томах (наук. редак.) (2006) та ін.; *наукові статті*: Application of the neuropsychological approach in the system of autological help. Mendeley Data, V1. (2022), Study of the Characteristic Mental Development Features of Primary School Students with Vision (у співавторстві, 2021), Standaryzacja jako mechanizm zarządzania procesem rozwoju i nauczania dzieci z autyzmem (2020) (Tarasun Walentyna (2020)., Напрями сучасних досліджень причин виникнення розладів аутичного спектра (2016), Модель процесу породження писемного мовлення як особливої форми комунікації (2015); Концепція нейропсихологічної діагностики стану соціоемоційного розвитку дитини з аутизмом (2013), Способи уніфікації психолого-педагогічної допомоги дітям переддошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку (2011) та ін.; *одноосібні тези*: «Майбутнє логопедичної освіти: удосконалення та розвиток» (2021) Спеціальна освіта: проблеми та перспективи матеріали XIV-ї Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 квітня 2021 р. / за ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський та ін. (Тарасун В.В. (2021), Тарасун В.В., Хворова Г.М. (2004).

У 2020 році, як зазначалося вище, комплекс публікацій В. В. Тарасун, до якого увійшли підручники «Аутологія: теорія і практика», «Теорія і практика логодидактики» та науково-методичний посібник «Нейробіологія навчання і розвитку. Основи психосоматики. Теорія і практика аутології: мультимедійний супровід» були представлені в конкурсі підручників, навчальних посібників та монографій співробітників університету, що були опубліковані протягом 2016-2020 календарних років викладачами НПУ імені М. П. Драгоманова. В цьому конкурсі вчена виборола третю премію серед усіх робіт, представлених професорсько-викладацьким складом освітнього закладу.

Вивчення життєвого шляху та науково-педагогічної спадщини педагога дало нам підстави виділити та охарактеризувати шість **періодів життєвого та науково-педагогічного шляху вченої**:

I період — дитячі роки та навчання у школі (1945 —1963 рр.);

II період — період юності й здобуття вищої освіти (1964 — 1969рр.);

III період — праця на посаді учителя-логопеда загальноосвітньої школи (1979-1985 рр.), викладацька діяльність на дефектологічному факультеті КДПІ імені О.М. Горького (1969 — 1984 рр., за сумісництвом);

IV період — робота в Інституті педагогіки, в Інституті спеціальної педагогіки та психології НАПН України, в інституті психології АПН України (за сумісництвом) та в КДПІ імені О.М. Горького за сумісництвом (1985 — 2013 рр.);

V період — викладацька та наукова діяльність в НПУ імені Михайла Драгоманова (2013 р. — по сьогодні).

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Вивчення життєвого шляху та науково-педагогічної спадщини доктора педагогічних наук, професора кафедри логопедії та логопсихології факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова Валентини Володимирівни Тарасун дозволило нам зробити наступні висновки:

1. Окреслено життєвий та науковий шлях педагога та визначено його етапи.

2. Охарактеризовано основні напрями науково-педагогічної діяльності: вивчення шляхів підвищення якості засвоєння рідної мови учнями з тяжкими порушеннями артикуляційного апарату; розроблення методик корекційно-превентивного навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку; вивчення основних напрямів роботи з дітьми з РАС; розробка шляхів уніфікації початкового етапу корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями комунікативно-мовленнєвого розвитку.

3. Визначено основні фактори, які вплинули на сферу наукових інтересів педагога; охарактеризовано зміст викладацької діяльності В. В. Тарасун в НПУ імені М.П. Драгоманова .

4. Охарактеризовано вклад В. В. Тарасун у розвиток логопедії другої половини ХХ століття — початку ХХІ століття.

Перспективним напрямком подальшого магістерського дослідження вважаємо детальний аналіз наукових праць вченої та висвітлення її наукового доробку.

Список використаних джерел:

- 1. Tarasun Valentyna.** (2022). Application of the neuropsychological approach in the system of autological help. Mendeley Data, V1. Published: 20 September 2022 <https://doi.org/10.17632/cwzyxbzxp>.
- 2. Tarasun Walentyna** (2020). Standaryzacja jako mechanizm zarządzania procesem rozwoju i nauczania dzieci z autyzmem. Стандартизація як механізм управління розвитком і навчанням дітей з аутизмом. *Європейські гуманітарні студії: Держава та суспільство*. 21 (1). С. 161-174. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2020.1.12>
- 3. Інтерв'ю з професором В.В. Тарасун** (2021) [Спілкувалася Шевченко Анна]. 20 листопада 2021 р. Київ.
- 4. Особова справа** Тарасун Валентини Володимирівни. Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 1-3.
- 5. Тарасун В. В.** (2017) Нейробиологія розвитку і навчання дитини. Основи психосоматики. Теорія і практика аутології / Мультимедійний супровід навчальних дисциплін: навчально-методичний посібник. Київ: Каравела. 306 с.
- 6. Тарасун В. В.** (2014) Аутологія [Текст]: [монографія]. Київ: Леся. 580 с.
- 7. Тарасун В. В.** (2018) Аутологія: теорія і практика: підручник. Київ. 590 с.
- 8. Тарасун В. В.** (2011) Логодидактика: Навчальний посібник для студ. спец. «Дефектологія». Київ : Слово. 392 с.
- 9. Тарасун В. В.** (2008) Морфологічна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями у розвитку: діагностика і формування. Монографія. Київ : Видавництво Національного

педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2008. 294 с. **10. Тарасун В. В.** (2017) Основи теорії і практики логодидактики: підручник. Київ: Каравела. 316 с. **11. Тарасун В. В.** (1998) Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку. Монографія. Київ: «Правда Ярославичів». 255с. **12. Тарасун В. В.** (2012) Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями в розвитку: напрями реалізації: Монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова. 392 с. **13. Тарасун В.В.** (2021) Майбутнє логопедичної освіти: удосконалення та розвиток. *Спеціальна освіта: проблеми та перспективи*. Матеріали XIV-ї Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 квітня 2021 р. / за ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський. С. 101-196. **14. Тарасун В.В, Хворова Г.М.** (2004) Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В. В. Тарасун. Київ. 103 с.

References:

1. Tarasun Valentyna. (2022). Application of the neuropsychological approach in the system of autological help. Mendeley Data, V1. Published: 20 September 2022 <https://doi.org/10.17632/cwzyxbzxp>. [in English]. **2. Tarasun Valentyna** (2020). Standaryzacja jako mechanizm zarządzania procesem rozwoju i nauczania dzieci z autyzmem. *Standartyzatsiia yak mekhanizm upravlinnia rozvytkom i navchanniam ditei z autyzmom* [Standardization as a management mechanism for the development and teaching process of children with autism]. *Yevropeiski humanitarni studii: Derzhava ta suspilstvo*. 21 (1). S. 161-174. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2020.1.12> [in Polish]. **3. Interviu z profesorom V. V. Tarasun** (2021) Spilkuvalasia Shevchenko Anna [Interview with Professor V. V. Tarasun. Anna Shevchenko communicated]. 20 lystopada 2021 r. Kyiv [in Ukrainian]. **4. Osobova sprava** Tarasun Valentyny Volodymyrivny. Arkhiv Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova [Personal case of Valentina Volodymyrivna Tarasun. Archive of the National Pedagogical Dragomanov University]. F. 1061. Op. 1. Spr. 1-3. [in Ukrainian]. **5. Tarasun V. V.** (2017) Neurobiolohiia rozvytku i navchannia dytyny. *Osnovy psykhosomatyky. Teoriia i praktyka autolohii / Multymediinyi suprovid navchalnykh dystsyplin: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Theory and practice of autology / Multimedia support of educational disciplines: educational and methodological manual]. Kyiv: Karavela. 306 s. [in Ukrainian]. **6. Tarasun V. V.** (2014) Autolohiia: [monohrafiia] [Autology [Text]: [monograph]]. Kyiv: Lesia. 580 s. [in Ukrainian]. **7. Tarasun V. V.** (2018) Autolohiia: teoriia i praktyka: pidruchnyk [Autology: theory and practice: textbook]. Kyiv. 590 s. [in Ukrainian]. **8. Tarasun V. V.** (2011) Lohodydaktyka: Navchalnyi posibnyk dlia stud spets. «Defektolohiia» [Logodidactics: Study guide for special studies. "Defectology"]. Kyiv : Slovo. 392 s. [in Ukrainian]. **9. Tarasun V. V.** (2008) Morfofunktsionalna hotovnist do shkilnoho navchannia ditei z osoblyvostiamy u rozvytku: diahnostryka i formuvannia. Monohrafiia [Morpho-functional readiness for school education of children with developmental disabilities: diagnosis and formation. Monograph]. Kyiv : Vydavnytstvo Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova, 2008. 294 s. [in Ukrainian]. **10. Tarasun V. V.** (2017) *Osnovy teorii i praktyky lohodydaktyky: pidruchnyk* [Fundamentals of theory and practice of logodidactics: a textbook.]. Kyiv: Karavela. 316 s. [in Ukrainian]. **11. Tarasun V. V.** (1998) Preventyvne navchannia doshkilnykiv z porushenniamy movlennievoho rozvytku. Monohrafiia [Preventive training of preschoolers with speech development disorders. Monograph]. Kyiv: «Prawda Yaroslavychiv». 255s. [in Ukrainian]. **12. Tarasun V. V.** (2012) Psykholoho-pedahohichna dopomoha ditiam pereddoshkilnoho viku z osoblyvostiamy v rozvytku: napriamy realizatsii: Monohrafiia [Psychological and pedagogical assistance to children of preschool age with developmental disabilities: directions of implementation: Monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova. 392 s. [in Ukrainian]. **13. Tarasun V. V.** (2021) Maibutnie lohopedychnoi osvity: udoskonalennia ta rozvytok. *Spetsialna osvita: problemy ta*

perspektyvy [The future of speech therapy education: improvement and development]. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 15-16 kvitnia 2021 r. / za red. O.V. Havrylova. Kamianets-Podilskyi. S. 101-196. [in Ukrainian].

14. Tarasun V.V, Khvorova H.M. (2004) Kontseptsiiia rozvytku, navchannia i sotsializatsii ditei z autyzmom. Navchalnyi posibnyk dlia vyshchlykh navchalnykh zakladiv [The concept of development, learning and socialization children with autism. Study guide for higher educational institutions] / Za nauk. red. V. V. Tarasun. Kyiv. 103 s.

Oleksandr Kozynets, Anna Shevchenko. History of Ukrainian speech therapy in personalities: Valentyna Volodymyrivna Tarasun.

The article analyzes and systematizes information about the life path and scientific and pedagogical activity of **Valentina Volodymyrivna Tarasun**, Doctor of Pedagogical Sciences, current professor of the department of speech therapy and speech psychology of the National Pedagogical Dragomanov University. For more than 20 years, at various times, the scientist was the head of the laboratories of typhlopedagogy and speech therapy, the laboratory of corrective speech training for children of primary school age, the laboratory of diagnostics and mental development of the child, the main scientific employee of the laboratory of correction of the development of a child with autism of the Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine. Thanks to the applied empirical research methods, the article describes the main stages of the development of Valentina Tarasun as a fundamental, authoritative modern pedagogue, highlights and structures the periods of the life and scientific-pedagogical path of the scientist, outlines the general aspects of her scientific-pedagogical activity, and provides a brief overview of her main scientific and scientific-methodological works. The key, cross-cutting theme of the scientist's research is the long-term development of ways to unify the initial stage of correctional and developmental work with children of preschool and junior school age with severe disorders of communicative and speech development, taking into account the results of psychological-pedagogical, neuropsychological and neurobiological studies. She introduced into the corrective and developmental process psychological and pedagogical methods of stimulating the activity of the reticular-limbic formation and the development of successive-simultaneous structures of the child's brain for diagnostic and corrective-preventive purposes. The scientist is the author of many monographs, textbooks, scientific methodical manuals and articles. Individual monographs: "Preventive education of preschoolers with speech disorders" (1999), "Morpho-functional readiness for schooling of children with developmental disabilities" (2008) [9], "Psychological and pedagogical assistance for young children with developmental disabilities: directions of implementation" (2012) [12], "Autology" (2014) [6]. Individual textbooks: "Fundamentals of the Theory and Practice of Logodidactics" (2017) [10], "Autology: Theory and Practice", (2018) [7]. Educational and methodological guides: "Written speech: prevention and correction of violations" (2007), "Technologies of mental integration of children with autism" in 2 volumes (2006), etc.. In 2020, a set of publications by Valentina Tarasun, which included textbooks "Autology: theory and practice", "Theory and practice of logodidactics" and the scientific and methodological guide "Neurobiology of learning and development. Basics of psychosomatics. Theory and practice of autology: multimedia support", were presented for participation in the competition of textbooks, study guides and monographs of university employees, which were published during the 2016-2020 calendar years by the teachers of the National Pedagogical Dragomanov University. In this competition, the scientist won the third prize among the works presented by the teaching staff of the educational institution. Professor Valentyna Tarasun also developed a number of educational and work programs for training courses for students in the field of "Speech Therapy".

Key words: history of Ukrainian speech therapy, periodization, personalities, scientific and pedagogical activity, Ukrainian speech-language pathologists, children with speech disorders, speech didactics, autology, neurobiology, neuropsychology.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2022.43.04>

УДК 376.016-056.263

О.П. Круглик

o.kruhlyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9632-6579>

О.С. Горлачов

oleksandr.gorlachev@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3893-3212>

ЗНАЧЕННЯ СЛУХОВОГО СПРИЙМАННЯ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ СУРДОПЕРЕКЛАДУ ДЛЯ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

В статті розглядається соціокультурність, як феномен сьогодення, безпосередньо пов'язаний з комунікативними навичками людини з порушеннями слухової функції, можливостями розвитку усного мовлення, слухового сприймання, оволодінням мовою як національним кодом через компенсаторно-корекційне спрямування.

Акцентується увага на тому, що під час сурдоперекладу важливого значення набуває слухове сприймання та читання з губ, включаючи сприйняття обличчя і периферичних рухів. Виявлені у людей з порушеннями слуху особливості зорового сприймання є результатом порушення слухової функції, а не впливом жестового мовлення.

Обговорюються потенційні механізми пізнання людей з порушеннями слуху в соціокультурному просторі, розуміння їхніх можливостей, з метою надання корисних підказок щодо найефективнішого способу взаємодії з ними в комунікативному процесі.

Ключові слова: слухове сприймання, сурдопереклад, усне і міміко-жестове мовлення, міжособистісна взаємодія.

Постановка проблеми. На сьогодні наше дослідження актуальне не тільки для формування філософсько-теоретичного знання, але й для віднайдення практично-прикладних наслідків щодо розуміння соціальної взаємодії та комунікації людей з порушеннями слуху та чуючих людей. З точки зору суспільної політики, соціокультурного середовища та освіти, посилення ролі сурдоперекладу та функції сурдоперекладачів полягає в посередництві та забезпеченні ефективної передачі інформації для адекватного її розуміння людьми у суспільстві, а не в персоналізації обмеженої присутності для нечуючих людей. Нечуючих та чуючих людей слід розглядати як еквівалентних, але можливо альтернативних користувачів мови, якщо з якихось культурно-соціальних причин, в першу чергу